

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Ondřej Sekora: Koncepční a vývojové
proměny autorova cyklu o Ferdovi
Mravencovi ve 30. - 50. letech 20. století

Vypracovala: Eliška Větrovcová

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Jaroslav Toman, CSc.

České Budějovice 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:.....

Eliška Větrovcová

Poděkování

Touto cestou bych ráda srdečně poděkovala panu doc. PaedDr Jaroslavu Tomanovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, cenné rady, ochotu, shovívavost a za čas, který mi věnoval.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá koncepčními a vývojovými proměnami v cyklu Ondřeje Sekory o Ferdovi Mravencovi. Jejím záměrem je podat úplný obraz literární postavy Ferdy Mravence. Teoretická část práce se zabývá osobností samotného autora Ondřeje Sekory, jehož životní osudy vnímáme jako jeden z aspektů, které se na vývoji také podílí. Dále je pozornost směřována k autorské pohádce s antropomorfizovaným hrdinou v souvislosti s mravenčím protagonistou, a k proměnám dětské literatury po roce 1948, poněvadž dobové a politické tendence hrají v tomto formování podstatnou roli. Praktická část obsahuje kritické reflexe vybraných monografií, které srovnáme s poznatky získanými prostřednictvím rozborů jednotlivých knih. Při analýze jednotlivých děl jsou sledována a popisována hlediska ovlivňující vývoj postavy Ferdy Mravence v jednotlivých dílech.

Abstract

This bachelor thesis deals with conceptual and developmental modifications in the cycle of Ondřej Sekora about Ferda Mravenec and its purpose is to clarify the whole image of his literary character Freda Mravenec. The theoretical part follows up a personality of the author Ondřej Sekora, whose fate, I consider as one of the most important aspects, which are involved in the development. Then, the attention is paid to authorial fairy tale with a humanized hero in connection with the main ant's hero, and to modification of the children's literature after the year 1948, because the time and political tendencies play main role in this creating. The introduction of the practical part consists of some critics' opinions from monographs, and they are going to be compared with the information, that I got during analysing particular book. The analysis follows and describes the aspects which influent the development of the character Ferda Mravenec in every single book.

Obsah

1	Biografie Ondřeje Sekory	8
2	Česká moderní pohádka	12
2.1	Antropomorfizovaná pohádka	14
3	Proměna dětské literatury po roce 1948	16
4	Kritická reflexe Sekorova cyklu o Ferdovi Mravencovi	19
5	Knížka Ferdy Mravence	22
5.1	Ferda Mravenec	22
5.1.1	Ferda Mravenec a Brouk Pytlík	24
5.1.2	Ferda Mravenec a Beruška	25
5.2	Ferda Mravenec v cizích službách	26
5.3	Ferda v Mraveništi	28
5.4	Sledované aspekty	29
5.4.1	Poučení o přírodě	29
5.4.2	Antropomorfizace postav hmyzího světa	30
5.4.3	Výchovný záměr	32
5.4.4	Humor	34
6	Ferda cvičí mraveniště	35
7	Kousky mládence Ferdy Mravence	38
8	Ferda Mravenec ničí škůdce přírody	40
9	Mravenci se nedají	41
	Závěr	43
	Seznam literatury	46
	Primární literatura	46
	Sekundární literatura	46
	Internetové zdroje	47

Úvod

Vybrané téma Ondřej Sekora: Koncepční a vývojové proměny autorova cyklu o Ferdovi Mravencovi ve 30. - 50. letech 20. století jsme zvolili především z důvodu oblíbenosti hlavního hrdiny Ferdy Mravence. Zároveň jsme pro práci hledali téma, které by se vztahovalo k užívání prostředků komunistické propagace v literatuře pro děti.

Cílem této bakalářské práce je ukázat, jak se v průběhu 30. až 50. let formovala podoba literární postavy Ferdy Mravence, a které aspekty hrály při tomto vývoji roli. Kompozičně bude práce rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první části se budeme věnovat biografii Ondřeje Sekory, poněvadž pokládáme za důležité poznat autorovu osobnost, jež může být jedním z faktorů ovlivňující vývoj děl. Autor vytvořil svého hrdinu již ve 30. letech 20. století, tedy v kontextu žánrově se vyhraňující české moderní pohádky, proto se jí bude práce také zabývat. V této souvislosti blíže specifikujeme antropomorfizované pohádky pro děti. Dále jako pokračování dobového kontextu uvedeme situaci, která nastala v dětské literatuře po únorovém převratu v roce 1948.

Ve druhé části práce představíme názory a postřehy marxistických a nemarxistických kritiků na díla Ondřeje Sekory o Ferdovi Mravencovi. Následovat bude komparativní analýza Sekorových cyklů o Ferdovi Mravencovi, se zřetelem k dobovým společensko-politickým, kulturním a literárním kánonům a kritériím uplatňovaným zvláště ve vztahu k literatuře pro děti a mládež. V samém závěru práce srovnáme poznatky načtené z knih s těmi, na které poukážeme v praktické části.

I když je o celém díle Ondřeje Sekory napsána kniha, která vyšla v roce 2003 pod názvem: *Ondřej Sekora/ Práce všeho druhu* a bakalářská práce *Vývoj literární postavy Ferdy Mravence v díle Ondřeje Sekory*, neshledáváme toto téma za vyčerpané, chceme v této práci otevřít prostor podrobnějšímu zkoumání všech aspektů, které formovaly tvářnost tohoto oblíbeného hmyzího stvoření, a vnést do této problematiky nové myšlenky.

1. Biografie Ondřeje Sekory

Jelikož je tato bakalářská práce zaměřena na cyklus autora Ondřeje Sekory, seznámíme se s jeho mnohdy nelehkými životními osudy. To nám poskytne hlubší vhled do dané problematiky, může se totiž jednat o jeden z faktorů, jež ovlivnily vývoj jeho děl.

Spisovatel, kreslíř, žurnalista a ilustrátor Ondřej Sekora se narodil 25. 9. 1899 v brněnské čtvrti Královo Pole, kde také strávil většinu dětství. Od roku 1913 navštěvoval gymnázium ve Vyškově, kam se Sekorovi přestěhovali. Pro rodinu to nebylo lehké období, ovšem s příchodem války se jim žilo ještě hůř. Sekora byl však velmi činorodý a díky tomu zapomínal na strasti všedních dní. Byl velký čtenář a zároveň se zajímal o okolní přírodu. Zvláště ho fascinovali brouci a motýli, které vášnivě sbíral. Mezi jeho další záliby patřilo kreslení a sportovní aktivity. Sekorův sešitek ze studií na gymnáziu zdobily povedené kresby, ke kterým psal i krátké texty, podložené jeho nezaměnitelným humorem a nadsázkou. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 13)

Ondřej Sekora dokončil střední školu až po návratu z první světové války. Válečné období prožil ve Vídni. Po maturitě byl odveden znovu, tentokrát k sokolskému vojenskému výcviku. Zde ztratil dobré mínění o sokolských ideálech a stal se antimilitaristou. Jeho strýc, vážený brněnský právník, ho přivedl ke studiu práv, po první nepovedené státnici však Sekora studií zanechal. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 13)

V roce 1921 přálo Ondřeji Sekorovi štěstí a po několika příspěvcích do Lidových novin jej vedení přijalo jako sportovní reportéra. Lidové noviny se tou dobou proměňovaly v tisk evropského formátu. Působilo v nich mnoho významných kreslířů jako Josef Lada nebo Zdeněk Kratochvíl a pro Sekoru byla tato konkurence velmi inspirativním podnětem. Mladý umělec začínal v Lidových novinách přispívat do rubriky „Tělesná výchova“, ale natolik činorodého člověka, kterým bezesporu byl, přestala uspokojovat určitá neměnnost a neosobitost sportovních zpráv. Záhy začal psát drobné reportáže, podnícené sportovními akcemi a jejich atmosférou, kde využíval i svých zážitků ze sportu. Své zprávy často doplňoval kresbičkami a různými karikaturami, ať už jednotlivců, nebo celých sportovních družstev. Pro svůj talent byl Sekora poslán redakcí Lidových novin do Paříže na zkušenou, z čehož pak čerpal ve svých dalších kresbách. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 14)

Do Paříže ho poté poslali ještě jednou, zanedlouho po rozvodu s jeho první manželkou Markétou Kalabusovou, avšak osobní život se v Sekorově práci pro noviny nijak znatelně neprojevil. Sekora si ovšem přál být víc než kreslířem v novinách, a když se hlavní redakce Lidových novin přestěhovala z Brna do Prahy, začal navštěvovat všeobecnou školu pro kreslení a malbu na Uměleckoprůmyslové škole. Po návratu z druhého pobytu v Paříži už bylo zřetelně jasné, které kresby v novinách mu patří. V Okénku Lidových novin byly denně otiskovány jeho karikatury většiny osobností tehdejší společnosti. Po celá třicátá léta pokračoval v kreslení příběhů pro děti a nechyběly ani jeho vtipné reportážní kresby, například z dovolených u moře nebo z hor. Hory, konkrétně Alpy, určily jeho další osud. Na zájezdu čtenářů Lidových novin se totiž seznámil s Ludmilou Roubíčkovou, s níž se roku 1930 oženil. Do roka se jim narodil synek Ondřej, který Sekoru podnítl k další tvorbě pro děti. Nové období začalo seriálem o Ferdovi Mravencovi, který od roku 1933 vycházel v Lidových novinách, kde umělec bravurně spojil prvky seriálu se základními prvky bajky. Neméně zdařilé bylo propojení složky slovesné s výtvarnou, jež nebylo příliš časté, vyžadovalo totiž mimořádnou všestrannost autora. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 34)

Po nástupu fašismu v Německu se však část Sekorovy tvorby proměnila. Ač nebyl člověk, který se účastní politických bojů, na nadcházející nebezpečí zareagoval záhy. Svými protifašistickými karikaturami zesměšňoval absurditu rasových zákonů. Vedle toho se ale dále věnoval seriálové tvorbě pro děti tištěné v Dětském koutku a od roku 1936 již v samostatné příloze Lidových novin, zvané Lidové noviny dětem. Díky osobitému humoru, výrazné ilustraci, bohaté dějovosti a nepředstírané veselosti byl ohlas dětí neobyčejný. Zvláště pak Ferda Mravenec se těšil oblibě, a Sekoru toto téma bavilo natolik, že během čtyř let vznikly hned čtyři knihy o Ferdovi: *Ferda Mravenec*, *Ferda Mravenec v cizích službách*, *Ferda v mraveništi* a *Ferdův slabikář*. Na podzim roku 1938 se začala situace v Československu prudce měnit k horšímu. V novinách se objevovala bílá místa na místech článků, které neprošly cenzurou, politické karikatury zmizely a jinak tomu nebylo ani v Lidových novinách. Ondřej Sekora se vrátil k humoristické kresbě s tradičními tématy o sportu a počasí, ale práce v novinách už mu nepřinášela radost. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 40)

Na jaře roku 1941 byl z novin vyhozen kvůli židovskému původu své manželky Ludmily. Celé rodině nastala ještě obtížnější léta, protože na něho byl uvalen zákaz publikovat. Z existenční tísně Sekorovi pomáhal zejména nakladatel Josef Hokr, který

skládal zálohy na budoucí reedice knih o Ferdovi Mravencovi. Pro to, aby se rodina vyhnula deportaci a koncentračnímu táboru, udělal Sekora maximum. Ač nechoval ke katolické církvi sympatie, dal ženu i syna pokřtít a s manželkou ještě uzavřel církevní sňatek. Nic však nezabránilo tomu, že byl v polovině října roku 1944 deportován do pracovního tábora Kleinstein a jeho žena do Terezína. O hrůzných událostech, které Sekora od začátku pobytu v táboře prožíval, svědčí jeho deník. (ŠUBRTOVÁ a kol., 2012: 354)

Rodina válku přežila a po osvobození žila zase pohromadě. Ondřej Sekora začal znovu pracovat jako novinář, ale situace po válce se změnila. Lidové noviny už o Sekoru nejevily zájem. Válka a deportace do pracovních táborů změnily i samotného spisovatele, zradikalizovaly jeho smýšlení a pohled na svět. Chystal nový satirický časopis *Dikobraz* s jasnou orientací na politiku komunistické strany a uplatnil se jako redaktor v deníku *Práce*. Umělec se mimo jiné vrátil ke knihám pro děti. Čtenářská obliba Ferdý Mravence nezeslábla ani po válce, a tak v roce 1947 vyšel další díl, *Ferda cvičí mraveniště*. (CHALOUPKA, 1985: 368)

Roku 1949 byla pozastavena činnost soukromých vydavatelství a jako jediné nakladatelství pro děti bylo uznáno Státní nakladatelství dětské knihy. Už od počátku jeho působení se v něm Ondřej Sekora hojně a se záplem angažoval. Pro své výtvarné nadání dostal na starost jednu ze tří sekcí, a to knižnici určenou předškolákům, na které mají vliv hlavně obrázky. Svého úkolu se Sekora chopil velmi zodpovědně, už v prvním roce fungování Státního nakladatelství vydal dva exempláře, *Jak se uhlí pohněvalo* a *Pohádka o stromech a větru*, jež v sobě nesly výrazný ideologický záměr. V rámci tvoření první knižičky se vypravil do dolů, aby lépe poznal práci horníků. Oblíbený dětský hrdina Ferda Mravenec zvažněl a taktéž měl nový úkol, budovat a propagovat socialismus. Nejprve vycházel opět jako seriál, nyní však v nově vzniklých časopisech pro děti. Pro jeho popularitu ho nakonec nakladatelství Melantrich vydalo knižně pod názvem *Kousky mládence Ferdý Mravence*. Agitační funkci měla také skládačka *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* nebo *O zlém brouku Bramborouku*. Naposledy se Ondřej Sekora k Ferdovi Mravencovi vrátil v knížce s titulem *Mravenci se nedají* v roce 1954. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 46, 138-139)

Ať už jsou názory na Sekorovu tvorbu jakkoliv rozporuplné, je třeba si uvědomit význam poměrně rozsáhlého díla tohoto umělce. S knížkami o Ferdovi Mravencovi trávil čas celé generace dětí, které ho zbožňovaly. Kromě knih o mravenčím hrdinovi

však spisovatel napsal dalších 26 knih pro děti a vedle vlastních knížek ilustroval dalších 46 publikací jiných autorů. Zde bychom kapitolu Sekorovy biografie ukončili, protože jsme popsali vše, co je nosné pro praktickou část této bakalářské práce.

2. Česká moderní pohádka

V této kapitole věnujeme pozornost české moderní pohádce. Cyklus, který budeme v praktické části této bakalářské práce zkoumat, má své počátky již ve 30. letech 20. století. To znamená v kontextu žánrově se vyhraňující české moderní pohádky. V následující podkapitole budou uvedena specifika antropomorfizované pohádky pro děti.

Česká moderní pohádka je žánrem utvářejícím se v Československu hlavně v období mezi dvěma světovými válkami. Tato doba byla pro umělou pohádku pro děti časem mimořádného rozkvětu. Identifikovali bychom v ní stopy určité rozervanosti pramenící z nejisté doby ovlivněné názorovou bezzásadovostí a přizpůsobivostí. Na rozdíl od jiných žánrů pro děti ale skýtala v té době větší svobodu tvůrčí i politickou. (STEJSKAL, 1962: 77) Moderní pohádka je tedy mladší než pohádka lidová, představuje zcela nový typ a také poslední podobu pohádkového žánru. Námětově se jedná o pohádku původní, svou podstatou představuje v žánrovém kontextu variabilní, dynamický a produktivní fenomén. (VAŘEJKOVÁ, 1998: 6) Na rozdíl od dřívějších typů pohádek se jedná o díla intencionální, to znamená díla plánovitě určená dětskému čtenáři. „...*má většinou dětského hrdinu (nebo personifikované zvířecí mláďe), neobsahuje motivy drastické a erotické, blíží se žánru příběh s dětským hrdinou z literatury pro děti a mládež.*“¹

Stejně jako pohádka lidová vychází z klíčového principu neskutečnosti, nicméně je originálním vyjádřením tvůrčí osobnosti autora, který vědomě překračuje náležitosti lidové pohádky. Přetváří její žánr, místy ho až dementuje a vměšuje se do ní, jak z hlediska kompozičního, tak i jazykového. Objevují se zcela netradiční a zmodernizovaná témata. Vnáší do literatury nové náměty, inspiruje se dětskou hrou a fantazií, na kterou chce mít spolu s emoční složkou dětské osobnosti vliv. Tvůrcům moderní autorské pohádky jde zejména o čtenářskou přitažlivost. Využívají postupy spontánního vyprávění, prosazují humorný nadhled, satirické a dobrodružné postupy. (TOMAN, 1992: 69)

Jinou podobu dostávají i prostředky jazykové a postupy stylotvorné. Využívá kouzelných předmětů i nadpřirozených bytostí. Ty jsou ale polidšťovány a ztrácejí

¹ LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H Vyšehradská, s.r.o., 2002, s. 238.

bezvýhradnou moc vměšovat se do osudu klíčové postavy. Pohádková iluze je potlačována, autor využívá skutečností reálného světa. (MOCNÁ, PETERKA, 2004: 473) Jaroslav Toman se vyjadřuje k tomuto popírání následovně: „*Tato negace se nejčastěji projevuje zesměšňujícím napodobováním, tj. parafrází a parodováním lidové předlohy, zlidšťováním a zcivilňováním kouzla zbavených pohádkových bytostí a naopak přisuzováním zázračných schopností obyčejným smrtelníkům.*“²

Syžet ukazuje život v moderním světě, pohádka je většinou zasazena do určitého místa a zařazuje se do literárního kontextu své doby a je ovlivněna jeho charakterem, je v ní tedy větší zastoupení aktualizačních a reálných prvků. Všimát si můžeme různých sociálních a etických problémů, civilizačního rozvoje a změn. Autor v pohádce prezentuje svůj názor na svět a smýšlení. Vyzdvihován je osobní vypravěčský styl, který charakterizují například častěji se vyskytující výrazy hovorové, jazykový humor, slovní hříčky, komentář autora, originální metaforika nebo to, že autor přímo promlouvá ke čtenáři. (TOMAN, 1992: 69)

Své dokonalé podoby dosahuje autorská pohádka právě ve 30. letech 20. století, a to zásluhou Karla Čapka. V meziválečném období se autorská pohádka díky J. Čapkovi, O. Sekorovi, V. Vančurovi, J. Ladovi, K. Poláčkovi a V. Nezvalovi výrazně obohatila a rozdělila se na další podtypy. (TOMAN, 1992: 70)

Předmět zkoumání této bakalářské práce, cyklus o Ferdovi Mravencovi, lze řadit jak k autorské pohádce animistické s antropomorfizovaným zvířecím hrdinou, tak i k pohádce biologické, neboť nám knížky o Ferdovi Mravencovi přinášejí výklad o světě zvířat, přírodě a jejích zákonitostech. Předchůdcem zvířecí autorské pohádky je J. Karafiát, který vydal své *Broučky* již ve druhé polovině 19. století. (TOMAN, 1992: 70)

² TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992, s. 69.

2.1 Antropomorfizovaná pohádka

V případě této bakalářské práce je antropomorfizovaný hrdina ze světa hmyzu, ale autor se dotýká i světa lidského. Zvířecí hrdina je dětmi mnohdy přijímán lépe než hrdina lidský. Důvod čtenářské obliby těchto pohádek objasňuje Svatava Urbanová ve svém díle *Meandry a metamorfózy dětské literatury*: „*Antropomorfizované pohádky odpovídají základním přístupům malých dětí ke světu a jeho podnětům. Odpovídají dětskému synkretismu (schopnosti vztahovat vnější svět ke své osobě), imitaci (oblibě nápodobovat činnost lidí z okolního světa), personifikaci (kdy se okolní svět stává součástí vlastního světa), fantazijní konkrétnosti (fantazie malých dětí má svůj zdroj v každodennosti, v smyslových zážitcích a v prožitých událostech se známými osobami, ve styku s přírodou a v pronikání do skrytých zákonitostí).*“³

Pro schéma antropomorfizovaných pohádek je podstatná proměna protagonistů. Nejprve se objeví na světě, následně se stávají součástí nějaké skupiny a kolektivu. Sžívají se s ostatními členy, od kterých se učí životu v určitém společenství. Tento osvědčený model vždy přitáhne pozornost dětí a autorovi dává prostor k výchově dětského čtenáře. (URBANOVÁ, 2003: 73)

Svět hmyzu pak právě dětem nejvíce připomíná jejich svět, který je také tak malý a zranitelný vedle světa dospělých. Volba určitých druhů hmyzu coby hlavních hrdinů odpovídá významu, o kterém pojednává folklórní i umělecká literatura. Jedná se například o postavy pilných mravenců a včel, kteří byli v literatuře pro děti ceněni pro svou pracovitost, úctu k nastoleným pravidlům, věrnost mraveništím a úlům. Spisovatelé zabývající se ve 30. letech 20. století autorskou pohádkou si pro svou tvorbu vybírali svět hmyzu proto, že se jím lidé mohou inspirovat a poučit, například na poli sociálních vztahů. Antropomorfizace zde slouží pouze jako pomoc dětem, aby i ony lépe porozuměly zakotvenému a fungujícímu řádu z prostředí mravenců a včel. (ŠUBRTOVÁ, 2011: 111) Další oblíbené zvířecí hrdiny ceněné pro své poslání, zmiňuje Milena Šubrová ve svém článku *Svět hmyzu v české literatuře pro děti*: „*Cvrčci jako hudebníci, zpříjemňující svému okolí i lidem život; světlušky jako zdroj světla.*“⁴

³ URBANOVÁ, S. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003, s. 73.

⁴ ŠUBRTOVÁ, M. Svět hmyzu v české literatuře pro děti. *Bohemica litteraria* [online]. 2011, roč. 14, č. 2 [cit. 2015-04-11]. https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/115737/1_BohemicaLitteraria_14-2011-2_10.pdf?sequence=1

Zájem o svět přírody, zejména o již zmíněný svět hmyzu, přivedl Sekoru k vytvoření celého antropomorfizovaného světa motýlů, brouků a mravenců. Především v říši hmyzu hledá hrdiny svých obrázkových seriálů, dětských povídek a humoresek. Autora do světa zvířat však nevedla snaha o lacinou nápodobu lidského života, ale láska k těmto drobným živočichům, kterou chtěl s dětmi sdílet. (STEJSKAL, 1962: 132)

Kreslíř zkoušel, do jaké míry lze luční kobylky, komáry, cvrčky antropomorfizovat a do jaké míry musí být zachována jejich skutečná podoba, aby nedošlo k deformaci představ dítěte. (STEHLÍKOVÁ, VAŘEJKOVÁ, SEKORA, 2003: 67) Ondřej Sekora patří k hrstce autorů, kteří uměli antropomorfizaci vetknout nový smysl a význam. Bezpochyby je z nich nejvíce úspěšný autorem. Nepodléhal antropomorfizačním konvencím a zároveň objevoval její nové možnosti, související s jeho nenapodobitelnou formou vyjádření. (CHALOUPKA, VORÁČEK, 1984: 273)

Sekora rozvinul antropomorfizaci bravurním způsobem v několikavazkové hmyzí epopeji o osudech Ferdy Mravence, který se brzy po svém vydávání zařadil mezi nejoblíbenější dětské hrdiny. Sekorův Ferda Mravenec se poprvé objevil jako kreslený seriál v Lidových novinách v lednu roku 1933, původně však byl určen dospělým čtenářům. Až později, v roce 1936, se Ferda Mravenec vydal na cestu k dětským recipientům. Sekorovi se v knihách podařilo mistrovsky zpodobnit nový typ hrdiny, který okamžitě zaznamenal úspěch. (ŠUBRTOVÁ a kol., 2012: 354)

Postava Ferdy Mravence demonstruje autorovo mimořádné porozumění dětem a jejich zájmům, jeho specifický přístup, být mezi dětmi, bavit se s nimi. Václav Stejskal Sekorův přístup uvádí příspěvkem z časopisu *Zlatý máj*: „*Nemluvím nikdy ke svým čtenářům jako k dětem. Jsou to pro mne vždy dospělí lidé svého věku. Hotoví lidé ve svých letech, kteří se cítí na vrcholu svého dosavadního poznání, na vrcholu svých dosavadních zkušeností.*“⁵

⁵ STEJSKAL, V. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962, s. 132.

3. Proměna dětské literatury po roce 1948

V poslední kapitole naší teoretické práce se budeme zabývat proměnou dětské literatury po roce 1948, poněvadž takto výrazná změna politického uspořádání s sebou vždy nese i jistou reorganizaci kulturní a umělecké sféry. V neposlední řadě je třeba připomenout, že Ondřej Sekora byl jedním ze spisovatelů, který vstoupil do KSČ a začal tvořit v duchu této nově vládnoucí ideologie.

Komunistický převrat v únoru roku 1948 způsobil nástup totalitního režimu a podstatnou přeměnu politicko-spoločenského zaměření poválečného Československa. Únorové události se negativně projevíly v kulturní a umělecké sféře. V oblasti dětské literatury se předpokládal radikální zvrát. Záhy ztratila literatura pro děti svou vysokou prestiž, kterou získala v době okupace, kdy byla uznávána jako velmi významná součást národní literatury. Nicméně představy o konkrétní podobě dětského písemnictví nebyly po únoru 1948 tak jednoznačné jako v ostatních oblastech umění. Stejně tak možnosti navazovat na tvorbu z předválečné doby, která by se nesla v duchu realistickém a socialistickém zároveň, byly v literatuře pro děti malé. Přesto však snaha o ztvárnění socialistického realismu, zobrazujícího cestu naší společnosti k lepším komunistickým zítřkům, byla jedním z hlavních témat této neklidné doby. (JANOŠEK, 2007, 243)

Uplatnil se pouze „*model agitačně výchovné beletrie, navíc ve zúžené podobě – s jediným, tj. komunistickým ideologickým zaměřením.*“⁶ Došlo ke zjednodušení literatury z hlediska žánrového i tematického. Přestaly se vydávat knihy, které se podstatně podílely na morálním, kulturním a hodnotovém zaměření nejmladšího pokolení, budoucnosti národa. (JANOŠEK, 2007: 335)

Literatura pro děti a mládež tedy byla v tomto období podporována a rozvíjena pouze jako nástroj propagačního úsilí. Tehdejší vláda v ní spatřovala především prostředek, pomocí kterého mohla děti vychovávat v duchu komunistické ideologie. Právě děti byly nejvíce zranitelné, jen těžko mohly v příbězích, pohádkách nebo říkadlech rozpoznat myšlenkové představy režimu. Představitelé státu si byli vědomi snadné tvárnosti mládeže a za cíl si kladli odchovat poslušnou generaci, neschopnou kritického uvažování. (JANOŠEK, 2007: 243)

⁶ JANOŠEK P. a kol. *Dějiny české literatury 1945 – 1989, II. díl 1948 – 1958*, Praha: Academia, 2007, s. 335.

Měla především určit vzory, které je vhodné následovat a napodobovat. Poukázat na důležité hodnoty a idey politického programu. Učit optimistickému vidění světa, bojovému hrdinství, pracovnímu nasazení. Obdivovat Sovětský svaz, zemi úspěšného pokrokového systému, a negovat západní svět. Velmi se projevoval jednostranný způsob nazírání na svět. Vše socialistické bylo považováno za dobré. Obraz zla ztvárňoval nejprve fašistický odpůrce, který postupně přecházel v odpůrce třídního. Nově vzniklá literatura se potýkala se značně zjednodušenými texty a postupným mizením hranic mezi literárními texty a texty agitačními. Dětská literatura také upustila od tradičního vnímání dětského světa a jeho pochopení z dětské perspektivy, vytlačil ho důležitější didaktický výklad. (TOMAN, 2008: 34-35)

Zákon o jednotné škole z roku 1948 negativně zasáhl dětskou literaturu násilným usměrněním žakovské četby. Jako jediné nakladatelství se uplatnilo Státní nakladatelství dětské knihy. Jeho úkolem bylo co nejrychleji odstranit brakovou literaturu. Autoři tak činili v duchu překladů zahraniční tvorby pocházející převážně ze Sovětského svazu, a tím vytvořit literaturu s novou hodnotou. Plán měl jasnou strukturu, obstarat četbu pro všechny věkové generace s pokrytím veškerých uměleckých druhů a tematických odvětví. Původní úmysl se však záhy vytratil a vydavatelství se stalo jen dalším z nástrojů komunistické nadvlády propagující její myšlenky a tradice. Podporováni byli především spisovatelé a novináři orientovaní radikálně komunisticky. (ŠUBRTOVÁ a kol., 2012: 24-25)

Autorská pohádka byla po únoru 1948 velice oblíbeným cílem schematických zkreslování. Na místo přírody a živých tvorů byly personifikovány stroje nebo uhlí. Právě od autora, kterým se v této práci zabýváme, jsou pohádky *O traktor, který se splašil*, *Pohádka o stromech a větru* a *Jak se uhlí pohněvalo*. Nezbytnou součástí výchovy bylo informovat děti o potřebách národní ekonomiky a připravovat je ke kolektivní práci již od útlého věku. Kolektivistické nadšení můžeme nalézt v Sekorových knihách *Mravenci se nedají* a *Kousky mládence Ferdy Mravence*. V agitační skládance *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* se autor zaměřuje na problematiku škůdců v zemědělství, bojuje proti záškodnictví a nabádá k brigádnickým aktivitám. (JANOUŠEK, 2007: 343)

Samozřejmě, že tento způsob výchovy nekorespondoval s přirozeným vývojem a zájmy malého dítěte, které se chce stát součástí kouzelného světa pomocí vlastní představivosti a hry. To ovšem zjednodušené socialisticko–realistické schéma

nedovolovalo. Pohádkové vyprávění už nebylo světem dětských fantazií, bylo pevně řízeno a usměřováno komunistickou ideologií. (URBANOVA, 2003: 73-74)

Avšak nutno podotknout, že ne všichni, kteří v 50. letech vytvářeli literaturu v duchu ideologie, patřili k těm, kteří se k novému režimu přidružili ze strachu nebo vypočítavosti. Značné množství spisovatelů, kteří vstoupili do KSČ a sympatizovali se stranou, uvěřilo slibům o budování lepší společné budoucnosti, spravedlivější společnosti a nechali se obelhat pod vidinou světlých zítřků. Mezi ně patřil i Ondřej Sekora, jak vzpomíná jeho syn Ondřej J. Sekora: „*vysvětloval, že do strany vstoupil jen proto, že mu připadala nejvlastenečtější a pro republiku nejprospěšnější.*“⁷

⁷ STEHLÍKOVÁ, B., VAŘEJKOVÁ V., SEKORA, J. O. *Ondřej Sekora - práce všeho druhu: osobnost a dílo*. Praha: Práh, 2003, s. 215.

4. Kritická reflexe Sekorova cyklu o Ferdovi Mravencovi

V první kapitole praktické části této bakalářské práce budeme interpretovat názory marxistických a nemarxistických kritiků na tvorbu Ondřeje Sekory, především tedy na cyklus o literární postavě Ferdy Mravence. Tyto postřehy budou v samém závěru práce srovnány s poznatky, na které poukážeme v rozborech děl.

Václav Stejskal píše ve svém díle *Moderní česká literatura pro děti* z roku 1962 o Ondřeji Sekorovi a jeho knihách o Ferdovi Mravenci velmi nadšeně: „*Přinesl si osobité vidění přírody, nevyčerpateľnou fabulační invenci, lehkou zábavnost a svérázný humor. Jeho zvířecí historky mívají takřka velmi obratně skrytý naukový záměr, nenápadným, hravým způsobem tu dává spisovatel nahlédnout do životního řádu přírody a uplatní i nejpodrobnější, detailní poučení o vzhledu, vlastnostech hmyzu apod.*“⁸

Tajemství úspěšnosti hlavního hrdiny Ferdy Mravence shledává Václav Stejskal v tom, že je bezelstný a dobrotivý mládenec. Nestraní se žádné práce a každému rád pomůže. Díky tomu ho má mnoho živočichů rádo. Kvůli svým rošťáckým kouskům se často dostává do nepříjemných situací, z nichž nakonec vždy šťastně vyvázne. Literární postavu Brouka Pytlíka vnímá Stejskal jako nešikovného, upovídaného brouka, který si myslí, že všemu rozumí. (STEJSKAL, 1962: 132)

Pro zvýšení dramatického napětí příběhu Sekora neváhá využít některých prostředků, jež jsou typické pro dobrodružnou literaturu. Následně Václav Stejskal poukazuje na princip šťastného konce, který Ondřej Sekora dodržuje. (STEJSKAL, 1962: 132)

Dle Václava Stejskala vnesl únorový převrat do Sekorovy tvorby několik nových prvků. Především se samozřejmě jednalo o propagaci socialismu, s čímž je spojena i důraznější výchovná intence. O knížce *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* se vyjadřuje jako o práci „*vysloveně užitkové a příležitostné*“⁹, jejíž funkcí bylo pouze informovat nejmenší čtenáře o aktuálních problémech národní ekonomiky. Zatímco knihu *Mravenci se nedají* zhodnotil jako dílo, do kterého se Sekora pokusil zahrnout množství vážných úvah o lidském životě. Řeší například význam svobody, tematiku vykořisťování nebo smysl kolektivní práce. (STEJSKAL, 1962: 278)

⁸ STEJSKAL, V. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962, s. 132-133.

⁹ Tamtéž, s. 278.

Autor podotýká, že Sekora musel tyto myšlenky místy zjednodušovat, ale i přes jejich vážnost se mu dařilo zachovat jeho hlavní klady, vypravěčskou spontánnost, veselost i situační originalitu a neotřelost. (STEJSKAL, 1962: 279)

Otakar Chaloupka ve své monografii *Čeští spisovatelé pro děti a mládež* z roku 1985 píše o bezedné vynalézavosti a vtipu Ondřeje Sekory, jež dávají hrdinům prostor ke stále novým zážitkům a dobrodružstvím, ve kterých se nenuceně prolíná všední životní zkušenost. Sloučení světa lidí se světem přírody poskytovalo autorovi nespočet příležitostí k „*situační i jazykové komice, k nadsázce a parodijním posunům, jež se staly dobrým odrazovým můstkem k nenásilnému věcnému poučení o životě v přírodě, podněcovaly v intencích postupů umělekonaučné literatury malé čtenáře k následným činnostem a měly samozřejmě i podobu osobitého zrcadla, odrážejícího s jasnou konturou také charaktery a vztahy uvnitř lidského společenství.*“¹⁰ K postavě hlavního hrdiny Ferdy Mravence neuvedl Chaloupka žádnou bližší informaci, pouze poznamenal, že Mravenec stal brzy po svém vniku oblíbeným dětským hrdinou. (CHALOUPKA, 1985: 369)

O dílech *Ferda Mravenec*, *Ferda Mravenec v cizích službách* a *Ferda v mraveništi* se Otakar Chaloupka vyjadřuje jako o knihách, ve kterých klade Ondřej Sekora v dobách vzrůstajících společenských nepokojů a ohrožení národa důraz na hodnotné lidské vlastnosti. Zmiňuje statečnost, kuráž, nezbytnost vzájemného vcítění se, s čímž souvisí také nezbytná soudružnost a pomoc. Po roce 1945 se razantní změna politické i společenské situace promítla také do tvorby Ondřeje Sekory, která se stává tvorbou sociálně angažovanou a podílí se na utváření novodobé společnosti a jejich morálních poměrů. (CHALOUPKA, 1985: 369) V nových příhodách Ferdy Mravence, *Ferda cvičí mraveniště* a *Mravenci se nedají*, se tyto proměny projevují „*zřetelným posílením alegorické a exemplárně návodné stránky vyprávění.*“¹¹

V monografii *Kontury české literatury pro děti a mládež* z roku 1984 píší autoři Chaloupka a Voráček o tom, jak se v Sekorových dílech odrážejí na pozadí říše hmyzu s úměrným nadsazením popisy lidských charakterů. Podle Chaloupky a Voráčka tkví Sekorův úspěch a obliba v tom, že dokázal ve svých dílech uplatnit jak prvky literatury umělekonaučné, tak třeba prvky agitační. (CHALOUPKA, VORÁČEK, 1984: 273)

¹⁰ CHALOUPKA, O., MIRVALDOVÁ H., NEZKUSIL V., STEJSKAL V., VORÁČEK, J. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 369.

¹¹ Tamtéž, s. 369.

Kolektiv autorů pod vedením Mileny Šubrtové ve *Slovníku autorů literatury pro děti a mládež II.* z roku 2012 spatřuje jako největší plus v trilogii o Ferdovi Mravencovi humor, ale i popis světa zvířat způsobem, který je velmi blízký vlastnímu smýšlení dětských recipientů. Jako důležitá se jim jeví úloha Sekorových textů vzdělávat a informovat. V souvislosti s knížkou *Mravenci se nedají* poukazují autoři na fakt, že lehkost, bezstarostnost a hravost jeho děl z předválečné a válečného období, byla po roce 1945 nahrazena knihami, ve kterých byl důraz na výchovnost stále zřetelnější. Z publikací ovlivněných komunistickou agitací uvádí kolektiv autorů pouze již zmíněnou publikaci *Mravenci se nedají*. O Sekorových knihách z tohoto období se kolektiv autorů vyjadřuje jako o „nejproblematičtějších a v současnosti z celku Sekorova díla nejméně akceptovatelných“¹². (ŠUBRTOVÁ a kol., 2012: 355)

Pavel Mandys ve své monografii *2x 101 knih* se o Ferdovi Mravencovi vyjadřuje jako o „čínorodém, šikovném a vynalézavém“¹³ mravenci. Dětem je představen jako typ chlapeckého hrdiny, vyznačující se rozverným charakterem. Jako jeho protiklad neopomene autor označit Brouka Pytlíka, jenž má klamný dojem, že se ve všem vyzná. Když jsou však na řadě činy, selhává groteskním způsobem. Opět je zmíněno, že knihy o Ferdovi Mravencovi jsou úspěšné díky své humornosti. Mandys navíc poukazuje na jejich jednoduchost. Sekora do svých děl dle autora „chytře a zábavně“¹⁴ včlenil zajímavosti ze světa hmyzu. O titulech *Kousky mládence Ferdy Mravence* a *Mravenci se nedají*, které vyšly po komunistickém převratu, se autor vyjádřil jako o knihách ideologicky poznamenaných. (MANDYS, 2013: 67)

Zde jsme shrnuli nejdůležitější poznatky autorů monografií a následovat bude vlastní interpretace Sekorova cyklu.

¹² Kolektiv autorů. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež II. Čeští spisovatelé*. Praha: Nakladatelství Libri, 2012, s. 355.

¹³ MANDYS, P. a kol. *2x101 knih. Nejlepší a nejlivnější knihy pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 2013, s. 66-67.

¹⁴ Tamtéž

5. Knížka Ferdy Mravence

V Knížce Ferdy Mravence najdeme tři knížky, které Ondřej Sekora napsal jednotlivě, *Ferda Mravenec*, *Ferda v cizích službách* a *Ferda v mraveništi*, je ale zřejmé, že je považoval za trilogii, protože hned po válce byly v opětovném vydání spojeny. Vydání první a původní knihy *Ferda Mravenec, práce všeho druhu* inicioval v roce 1936 nakladatel Josef Hokr. Po původním seriálovém hrdinovi, který byl určen dospělým, už není ani památka, nyní Sekora ukazuje Ferdu Mravence jako ryze dětského hrdinu.

5.1 Ferda Mravenec

V první knížce *Ferda Mravenec* je hlavní hrdina dětem představen jako důvtipný, pracovitý, čínorodý a optimistický mravenec, oplývající zručností a praktickými dovednostmi. Vždycky si ví rady, všechno umí, zvládne postavit domek nebo spravit rádio. Na dveře svého domu si také napíše „*Ferda Mravenec, práce všeho druhu*“¹⁵. Jeho vlastnosti se mu hodí, když se ztratí z mraveniště, kdy navíc prokáže, že je i nezlomný a nebojácný.

Od ostatních mravenců se Ferda Mravenec liší svým červeným puntíčkovaným šátkem, který mu Ondřej Sekora nakreslil nejen pro jeho ozvláštňení, ale i pro lepší výtvarné zobrazení. Společně s jeho velkým zadečkem se natáčel i šátek, což hezky zdůraznilo mravenčí pohyby. O svou ozdobu Ferda v žádném z dílů nepřijde. I když ostatní mravenci obléknou sportovní soupravy, on zůstává stále tím jedinečným mravencem, kterého v mraveništi vždycky zaručeně poznáme.

Od začátku knížky je to kladný, čestný, kamarádský mravenčí hrdina, jehož ochota každému pomoci je čtenáři sympatická. Je plný energie, do všeho se „vrhá po hlavě“, často ani nepřemýšlí nad možnými následky svého, někdy poněkud zbrklého, konání. To ho často dostává i do svízelných situací. Oplývá nevyčerpatelnou fantazií, díky které postaví paní ploštici Růměnici spoustu hraček pro její děti, ale ani lumpárny mu nejsou cizí. To když se chce pomstít hlemýždi, kterého prosil o úkryt před deštěm, ale dočkal se jen vyhubování a zlých nadávek. Ferda Mravenec tedy postaví kočár a zapřáhne si hlemýždě jako koně. Zesměšní ho před širým okolím, které z toho má radost, protože

¹⁵ SEKORA, O. *Knížka Ferdy Mravence*. Praha: Albatros, 1997, s. 19

hlemýždě nemá nikdo rád. Svými šibalskými kousky se Ferda Mravenec stává ještě oblíbenější, hlavně u malých hochů, kteří se s ním ztotožňují.

Na epizodě s hlemýžděm můžeme sledovat ještě jeden výrazný rys Ferdovy osobnosti. Rád se předvádí před publikem, těší ho být středem pozornosti. Rozradostní ho, když je chválen a obdivován za svou šikovnost. Lichotí mu, že si ho ostatní živočichové považují za dobře odvedenou práci a jeho dovednosti. Pochvala a uznání jsou pro něho největší odměnou.

Dvěma výraznými figurami, se kterými se Ferda Mravenec úzce střetává, je Beruška a Brouk Pytlík. Protože jsou podstatné pro podrobnější vymezení Ferdovy osobnosti, je v této práci věnována charakteristice a vztahu k Mravencovi každého z nich samostatná kapitola.

Protože se jedná o první knihu o Ferdovi Mravencovi, která je napsána výlučně pro děti, je formování Ferdovy povahy teprve v počátcích. Chvillemi tedy můžeme vnímat jeho charakter jako ne zcela jednotný a uspořádaný. Originalita tkví v místy proměnlivém charakteru hlavního hrdiny. Jako příklad můžeme pro srovnání uvést temperamentního mravence, který si nenechá nic líbit, pomstí se hlemýždí, a pasivního, smutného mravence, jenž ze samého zklamání z bezpráví nehájí před soudem svou nevinu.

První díl je prostý všech politických tendencí, stejně jako v něm nenalezneme žádné příznaky blížící se druhé světové války, jde mu v první řadě o pobavení dětí. Lehká, veselá atmosféra prostupuje celou knihou, a i když má hlavní hrdina často problémy, s pomocí notné dávky štěstí a přátel z nich vždy vyvázne.

U autora nepozorujeme ani didaktizující myšlení té doby, ač spěje k poznání, zůstává hravý. Jakoby mimoděk seznamuje dětské čtenáře s životem hmyzí říše a zároveň v nich začíná pěstovat hlubší vztah ke všem živočichům. Děj je napínavý, dynamický a má rychlý spád. Díl končí šťastně, Ferda Mravenec si ze svých dobrodružství odnáší poučení a zkušenosti.

5.1.1 Ferda Mravenec a Brouk Pytlík

Brouk Pytlík se objevuje stejně jako Beruška hned v první knize „Ferda Mravenec“, ale s Ferdou se setkává i v některých dalších knížkách. Brouk Pytlík není žádný určitý hmyzí druh, je to smyšlená postavička. Ondřej Sekora ho označil za divného brouka, který o všem něco věděl a o všem hned dovedl vykládat. Ale všechny jeho znalosti byly jen teoretické. Když byl totiž malým vajíčkem, dřevorubci porazili strom, ve kterém byl zakuklen, a truhláři z něho zhotovili zábradlí balkonu v kině Osvěta. V něm Pytlík sledoval řadu filmů pořád dokola a z načerpaných poznatků těžil celý život. S Ferdou Mravencem se setkává ve chvíli, kdy se Ferda pokouší chytit lasem lučního koníka, aby oslnil Berušku. Pytlík mu samozřejmě hned radil, protože viděl, jak to dělají kovbojové na plátně. Jako téměř veškerá Pytlíkova snažení i toto končí fiaskem.

Brouk Pytlík tvoří k Ferdovi Mravencovi bezesporu protiklad, ovšem není zápornou postavou, své rady myslí vždy dobře, se záměrem pomoci. Pytlík se rád chvástá a poučuje, ale málokdy přiloží ruku k dílu a je nešika, zatímco za Ferdu Mravence mluví dobře odvedená práce a okolí ho nadšeně obdivuje. Brouka Pytlíka přijímají všichni většinou negativně, od mravenců je za hloupé rady nejednou zbit. To je možná i jeden z důvodů, že když cítí nebezpečí, raději se ztratí. Odlišné je také to, jak obě postavy vnímají neúspěch. Ferda Mravenec je k prohrám citlivější, na druhou stranu Brouk Pytlík se oklepe a jde radit dál. A je to právě Pytlík, který je v knížkách jedním z nositelů humoru, a díky němu vzniká mnoho vtipných situací. Za shodný rys obou postav by se dal označit jistý exhibicionismus před publikem. Také oba rádi vyprávějí, Ferda červíčkům pohádky, Pytlík své zážitky z filmů.

Harmonického soužití hrdinové dosáhnou v knížce *Ferda cvičí mraveniště* (1947). Spojí své síly při snaze vycvičit z mravenců přeborníky ve sportu, kteří lehce zvládnou práci v mraveništi. Postava Brouka Pytlíka se v této publikaci vyvine trochu jiným směrem, čemuž ale bude věnována pozornost při podrobnějším rozboru této knížky.

5.1.2 Ferda Mravenec a Beruška

Beruška se objevuje hned v první knížce o mravenčím hrdinovi, *Ferda Mravenec*, a je zpodobněna hned na druhé malbě v knížce. Ondřej Sekora ji ilustroval jako blondýnku s dlouhými štíhlými nohama, které podtrhují podpatky. V ruce elegantně nese červenou kabelku a má velmi samolibý výraz, který je vykreslen nosem nahoru. Ferda Mravenec stojí za Beruškou, stydlivě se chichotá a Brouk Pytlík ho k ní postrkuje.

Beruška v knížce vystupuje jako výraznější ženský element, ale její role je záporná. Syn Ondřeje Sekory vzpomíná na svého otce jako na muže, který ženám příliš nerozuměl a spíše než to kladné, vnímal horší stránky jejich povahy. Beruška je sice velice hezká zástupkyně svého druhu, ráda se parádí a dbá na to, aby jí to ve všech situacích slušelo. Na druhou stranu je ale snůškou řady špatných vlastností, kterým vévodí ješitnost a pýcha. V průběhu setkání můžeme zjistit, že je i zhýčkaná a mstivá.

Ferdu však zaujme na první pohled, žádných chyb si na ní nevšimne. Chce jí splnit vše, co jí na očích uvidí, jen aby ho měla alespoň trochu ráda. Ferdu tu poznáváme i z trochu jiné stránky. Stává se z něho zamilovaný, naivní mravenec. Beruška ale využívá Ferdova zájmu jen pro své marnivé nápady. Ferda Berušce slíbí opatřit lučního koníka, aby se mohla vozit v kočáře. Dá mu to velikou práci, protože ho musí nejprve chytit, postavit pro něho ohrádku, nakrmit ho a ochočit, aby poslouchal a nechal se zapřáhnout za kočár. Avšak Beruška mu za koníka ani nepoděkuje, jen se zachichotá a ujede. Tato prohnanost a nevděk se u Berušky projeví naplno v závěru příběhu, kdy Ferdu neváhá křivě obvinít a poslat k soudu. Dokonce se pak samotného líčení celá nastrojovaná a napudrovaná nemůže dočkat, a jakmile se dostane ke slovu, začne žalovat a vymýšlet si.

Beruščiny špatné vlastnosti se vedle čestného a spravedlivého Ferdy Mravence ještě umocňují a dětskému čtenáři se znelíbí hned po několika větách. Oblíbený dětský hrdina je Beruškou ponížen a ve čtenáři vyvolává lítost. Tím, že na Berušku neřekl, že lže a přepadení si vymyslela, je zdůrazněna jeho dobrotivost. Projeví se tu ale i jeho naivita, o své verzi napadení mlčí, nemá sílu a nakonec ani prostor k vlastní obhajobě. Vedle chytrosti Ferdy Mravence je ještě více patrná Beruščina hloupost a omezenost, kterou dá na odív i u soudu. Ferdu obviní, že jí daroval koníka, který ale moc žral, a když ho chtěla

zpráskat bičem, utekl. Následně dodává, že Mravencovou vinou jí doma překáží koňský povoz.

I přes tyto velké rozdíly můžeme při bližším pozorování nalézt u obou postav určité shodné rysy. Oba mají sklony k rychlému, někdy i nerozváženému chování. Ukvapenost dostává Ferdu i Berušku do problémů, odlišnost ale spočívá v řešení následně vzniklých situací. Podlá Beruška vždy hájí svou pravdu, zvítězí i za cenu, že je druhému způsobena křivda. Natolik ostatními pohrdá a je krutá, že když se rozhoduje o osudu nevinného Ferdy před soudem, sfoukne schválně málo chmýří z pampelišky, aby Ferda dostal co nejvíce ran. Ferda by naopak nikdy nedopustil, aby se jinému dělo příkoří jeho vinou. Mstí se jen tehdy, má-li k tomu opravdu důvod.

Po střetu s Beruškou je Ferda o nejednu životní zkušenost bohatší a o ne jeden ideál o beruškách chudší. Zároveň se Ferdovi ukázalo, že přátelé se k němu ani v těžkých chvílích neobráčí zády, může se na ně spolehnout. Od ran ho zachránili kamarádi kovařící a luční koník, který na Ferdu nezapomněl, protože se k němu hezky choval. Na Berušku čeká v závěru spravedlivé potrestání za její zlý skutek, místo Ferdy ji kat roháč důkladně přetáhne rákoskou a prskavec ji ze samého uleknutí poprská.

Zmínka o Berušce je už pouze v komunisticky ovlivněné skládance *Kousky mládence Ferdy Mravence*. Zde však už pouze zaplňuje prostor, nedochází k žádné konfrontaci s Ferdou a vůbec nepřipomíná tu původní Berušku se spoustou negativ; těch ji autor zcela zbavil.

5.2 Ferda Mravenec v cizích službách

Po úspěšném přijetí prvního dílu o Ferdovi Mravencovi vznikl o rok později díl další. V roce 1937 byla vydána kniha *Ferda Mravenec v cizích službách*, která je sice volným pokračováním předchozího dílu, ale námětově už je jiná. Na rozdíl od první knihy zde můžeme najít politické odkazy, dobová tendenčnost se nese celým příběhem. Hrdina je vržen do celé řady událostí, ze kterých není schopný se vymanit.

Atmosféra předzvěsti druhé světové války je patrná v celé knížce, Ferda je po celou dobu podřízen svým pánům. Poslouchá je, plní jejich příkazy, nemá snahu utéct ani se pokusit o nějakou změnu. Sekora v díle zaujímá velmi negativní postoj proti zbraním, který je zřetelný v příhodě se střívkem Masorádem. Ferda Mravenec na Masoráda omylem vystřelí, načež je pokárán. Sekora zde proti užívání zbraní zaujímá

nekompromisní, negativní postoj. Malým recipientům je vysvětleno, jak moc jsou zbraně nebezpečné.

Prostředí příběhu se naprosto změnilo, autor se rozhodl pro zasazení hrdiny do neznámého prostředí. Pod vlivem okolností se ukázaly i další rysy osobnosti tohoto mravenčího jedince. Do zajetí se Ferda dostane na vzducholodi z pavučinek, chytí ho rezaví mravenci, kteří ho touží využít pro své potřeby. Chtějí, aby jim na táboře sloužil, a jsou přesvědčeni, že je jejich majetek. Ferda se musí jednak novému prostředí přizpůsobit, jednak sloužit zástupcům hmyzí říše, které má zároveň dětský čtenář možnost poznat.

Ferda Mravenec je se svým osudem zajatce od začátku smířený, přizpůsobí se a ani se nesnaží na své situaci nic měnit. Už ani není tím odvážným mravencem z první knížky. Teď je zakřiknutý, pokorný a má strach. V prvním díle byl Ferda Mravenec více emotivní, například častěji plakal. Nejvýraznější rysy jeho osobnosti jsou potlačeny, jakoby pouze přežíval. Samozřejmě zde hraje svou velkou roli nebezpečí, jímž je zvnějšku determinován. Svě nově majitele vždy poslouchá na slovo a všechno chce splnit k jejich spokojenosti, i když svým úkolům mnohdy nerozumí. Místy by se dalo pochybovat o jeho důvtipu. Ani chvilku nezapřemýšlí, zdali to, co dělá, není nelogické, kupříkladu aportuje kořist jako lovecký pes u střevlíka Masoráda.

Tyto úkoly jsou pro Mravence těžké i proto, že nejsou kreativní, vlastně pro něho ani nepředstavují výzvu. Nemůže tu nic vytvářet, naplno ukázat svou zručnost a vynalézavost. Až na jednu ze závěrečných kapitol, kde se mohl realizovat při stavbě domků pro mláďata chrostíka. Ferdu se snaží několikrát zachránit přátelé mravenci z jeho rodného mraveniště. Povede se to až v jedné ze závěrečných scén, kdy je Ferda mládětem Mravkolva, Ťutínkem, ohrožen na životě. Až to ho konečně přiměje k útěku.

5.3 Ferda v Mraveništi

Ferda v mraveništi je volným pokračováním prvních dvou svazků a stejně jako přechází dva díly byl vydán u nakladatele Hokra v roce 1938. Ve třetím díle se Ferda Mravenec, jak už napovídá název knížky, ocitá zpět ve svém milovaném mraveništi. Návrat do rodného kraje má na Ferdu přímo blahodárné účinky. Jakmile nasedne do lodě s kamarády mravenci a ví, že je zachráněn, chová se, jako by na všechny strasti své nesvobody zapomněl. Do mraveniště se vrací nikoli zajatec, nýbrž sebejistý, světem zkušený hrdina, který působí dojmem, že z prožitých zkušeností vytěžil jen to nejlepší. Jeho znovu nabyté sebevědomí mu pomůže oklamat vychytralou včelu a ještě se do mraveniště vrátí s medem, který mají mravenci rádi.

Z ustrašeného, submisivního mravence se rázem stává ten veselý, pozitivně naladěný chlapík, plný energie, nadšení, oplývající nevyčerpatelným množstvím fantazie. Vždy si umí poradit, každému ochotně pomůže a nic pro něho není problém. V mraveništi ho všichni radostně uvítají, každý je rád, že se jejich oblíbenec vrátil. Hned s chutí pracuje, vše mu jde od ruky „jedna báseň“. Dokonce vymyslí vylepšení, jako je například systém na rozvoz mléka po celém mraveništi.

Sám Ondřej Sekora na začátku knihy píše, že by Ferda Mravenec nikde jinde stejně hezčí práci udělat nedovedl. To je dáno určitě i tím, že má kolem sebe věrné společenství, které jeho práci náležitě ocení. S jeho návratem mraveniště rázem ožívá, mladí mravenci se v něm zhlížejí. Je pro ně vzorem dokonalého mravence, každý chce být zkrátka jako Ferda Mravenec.

V tomto díle čelí Ferdovo mraveniště ztrátě kukel, tato událost pro celé společenství bolestivá. Ferda odhalí viníky ze sousedního mraveniště, ale zároveň ukáže svou hrdinnost a dobré srdce. Pomůže sousedním mravencům z nesnází, které by jinak vedly k zániku jejich kolonie. Ondřej Sekora sice píše o koloběhu mravenčího života, o smrti však nemluví. Příběh končí svatebním rejmem nevěst a ženichů, kteří se chystají založit nová mraveniště. V této knížce Ferda Mravenec působí jako nejkladnější hrdina ze všech, přirozeně je vnímán jako hlava celého mravenčího státu. Svět je díky němu lepší a sotva bychom u něho hledali nějakou negativní vlastnost.

5.4 Sledované aspekty

V jednotlivých dílech jsme zjišťovali, zda je Sekorova nauka o životě mravenčího společenství a ostatních živočišných druhů zachována ve všech dílech. I když spisovatel kladl poměrně velký důraz na vysvětlování přírodních zákonitostí, nechtěl, aby z jeho knížek pro děti byly učebnice přírodopisu. Vše po svém, s notnou dávkou humoru a personifikace, upravil tak, aby četba dětského čtenáře bavila. Zároveň se však co nejvíce snažil zachovat biologickou podstatu hmyzu, čímž se zabývá i jedna z následujících kapitol.

5.4.1 Poučení o přírodě

Nejvíce je z celé hmyzí říše v trilogii samozřejmě popisován život velkého mravenčího společenství. S mraveništěm se poprvé setkáváme hned na začátku první knihy *Ferda Mravenec*, z pohledu malého hochy pozorujícího velké mraveniště v lese. Sekora popisuje mraveniště jako velký kopec z jehličí, ve kterém se stále něco děje, každý mravenec je zaměstnán nějakou činností pro rodné společenství. Následuje odmlka a do tohoto dokonale fungujícího přírodního systému se vracíme až v knížce *Ferda v mraveništi*. Ferda byl ve světě pouze krátce, ale za tu dobu se mnohé změnilo. Přibyla spousta nových světniček, chodeb a křižovatek, že by se v něm už ani sám Mravenec nevyznal.

Když autor představuje Brouka Pytlíka, popisuje vývoj brouka a vysvětluje jednotlivé fáze od doby, kdy „*paní brouková chce mít děti*“¹⁶, upozorňuje čtenáře na fakt, že zrození nového brouka není jednoduchý ani rychlý proces. Nejprve musí samička brouka naklásť vajíčka, pak následuje stádium larvy, zakuklení se a vylíhnutí dospělého jedince. Vše je popsáno tak, aby tomu dětský čtenář porozuměl, hmyz však není zbavený své biologické podstaty. Ondřej Sekora pouze zpřístupnil názvosloví, častěji než larva používá pro děti lépe znějícího názvu červíček, místo do kokonu či kukly balí červíčka do peřinky nebo truhličky. Zároveň upozorňuje, že to neplatí pouze pro Brouka Pytlíka, podobné je to například i u housenky, která si ale podle Sekory plete kabátek. Mravenčí larvy zase nazývá mravenčími děťátky, caparty a podle toho, jak se vyvíjí, je Sekora rozděluje na miminka, mrňata, škvrňata a kuklínky, což je pro děti jednak humorné, jednak to rozvíjí jejich představivost.

¹⁶ SEKORA, O. *Knížka Ferdý Mravence*. Praha: Albatros, 1997, s. 25.

Jako dalšího druhu hmyzu se svou proměnou je dětem v knížce *Ferda Mravenec v cizích službách* představen chrostík, kterému Ferda slouží a musí jeho larvám stavět schránky, v nichž pak mohou dokončit přeměnu v dospělého jedince. Zde jsou děti seznamovány s faktem, že ne všechny larvy žijí na suchu a čekají na zakuklení. Larvy chrostíka si staví schránky z nejrůznějšího materiálu samy, čehož Sekora využil, a nechal Ferdu vyrobit neobyčejně pěkné domečky se střechami, okny a zahrádkami. Ve své fantazii autor zašel až k zobrazení schránek v podobě lokomotivy, letohrádku a pro jednoho bázlivého červíčka udělal schránku z betonu pokrytou ježčími bodlinami.

Další zástupce hmyzu, se kterým se Ferda v této knížce setkává, je mravkolev. Ten představuje Ferdovi svého syna Āutínka, který se odlišuje od ostatních larev. Je dravý a k Ferdově smůle se živí právě mravenci, kteří spadnou do důlku, jež larva vyhrabala v písku. Děsivost, kterou larva pro Ferdu představuje, můžeme vidět i na připojené ilustraci, kde se po něm larva mravkolva hladově sápe.

5.4.2 Antropomorfizace postav hmyzího světa

Hned na začátku první knihy se střetává svět přírody se světem lidí. Chlapec pozorující mravence si jej vezme domů v krabičce od sirek a chce si ho ochočit. Ferda mu sice při první příležitosti uteče, ale důležitá je zde skutečná velikost mravence, a ta je zachována. Sekora ještě mnohokrát poté naznačil, jak jsou mravenci svou velikostí i ve světě přírody nepatrná stvoření. Je ukázáno, jak na mravence nepříznivě působí vlivy prostředí, například pouhé kapky deště, které Ferdu Mravence poráží a mají na něho destruktivní dopad. Protikladně působí, když se Ferda koupe v rybníce. Skáče šipku, plave, potápí se, dělá ve vodě kotouly, což samozřejmě jeho biologické podstatě neodpovídá. Mravenec sice dokáže vydržet pod vodou, ale rozhodně ji nevyhledává. Stejně bláhové je i to, jak si kreslený Ferda Mravenec lehce poradí, když se ztratí z mraveniště. Nesmutní, začne si stavět domeček a je si jistý zvládnutelností situace. Faktem je, že prakticky by mravenec bez mraveniště neměl šanci na přežití.

V knížce *Ferda v cizích službách* se Mravenec objevuje na táboře rezavých mravenců, o kterých Sekora mluví jako o klucích, přiřkne jim lidská jména jako Mirek, Pavel, Jirka, Ivan, Slávek, a tím je jejich biologická podstata poměrně narušena. Další důležitý prvek v této epizodě je ze světa přírody. Jakmile uviděli rezaví mravenci černého mravence Ferdu, už přemýšleli, co s ním provedou, až ho chytí. Mravenci chtěli, než jim to vedoucí

zakázal, aby Ferda na táboře uklízel, posluhoval a vařil. V mravenčím světě také zajmou mravenci jiné mravence jako otroky, kteří jim budou sloužit.

K dalšímu narušení dochází u sdělení, že zrzaví mravenci jsou posláni na tábor svými rodiči stejně jako lidské děti a holky, aby se otužovali, cvičili, naučili se po sobě uklízet a poslouchat. Zde Sekora píše o mravenčích rodičích, čímž antropomorfizoval mravenčí společenství poměrně hodně. Autor v knížce později už mravenčí rodiče neuvádí, dokonce píše o přirozeném vývoji mravence. Skutečností je, že královna vajíčka snáší, ale dál už se o ně starají dělnice. Mravenčí samci, jejichž spermii je královna oplodněna na celý svůj hmyzí život, uhynou zanedlouho po svatebním letu. V opravdovém mraveništi se rozlišuje několik kast mravenců, jež přesně plní přidělené úkoly. Jedná se o královnu, samce, dělnice. Dělnice s kusadly jsou nazývány vojáky. V Sekorově kresleném mraveništi jsou tyto vrstvy v zájmu lepšího dětského uchopení hojně obohaceny. Vyskytují se zde zedníci, tesaři, chůvy, lovci, cestovatelé, učedníci, nemocniční sestry, královniny komorné.

Když se Ferda Mravenec spolu s chůvičkami věnuje v knížce *Ferda v mraveništi* péči o malé larvy, popisuje Sekora příhodu s lovem mšic, které nazývá krávy. Tyto krávy poskytují mravencům mléko, jímž krmí své potomky. V knížce jsou popsány býčí zápasy se zuřivými mšicemi. V přírodě však mravenci žijí s mšicemi v symbióze, opatrují je a slízávají sladkou medovici, kterou krotké mšice vylučují.

Další rys biologické podstaty mravenců je vysvětlen při vynášení kukel na slunce. Mravenčí chůvy musí být ostražitě a chránit je před nepřáteli. Ovšem v jedné kapitole z knihy *Ferda v mraveništi* jsou mravencům kukly odcizeny. Ferda Mravenec objeví, že je ukradli mravenci z jiného mraveniště, jejichž královna už je slabá a nemůže snášet vajíčka. Přesto doufají, že se jim narodí ze zbylých dvou kukel nová královna a jejich kmen bude zachráněn. V přírodě je spousta predátorů, kteří se živí mravenčími kuklami, ale navíc si mravenci kradou kukly navzájem. Následně je vychovávají v dospělé jedince a ty využívají pro práci ve svém mraveništi. Odborníci toto chování nazývají otrokářstvím. Sekora toto téma naplno rozvine v knížce *Mravenci se nedají*.

Hmyz, který ve světě přírody vydává své specifické zvuky, má v knihách Ondřeje Sekory v rukou nástroje, na které hraje, a ty připomínají jeho skutečné biologické projevy. U komárů jsou to klarinety, u čmeláka buben a u luční kobyly housle. Ferdův soused, kreslený cvrček, má stejně jako cvrček polní vyhrabanou díru v zemi, ve které se zdržuje.

Z masožravého střevlíka udělá Sekora lovcce s puškou, který potřebuje psa, jenž by mu běhal pro zastřelenou kořist, a pojmenuje ho jako střevlíka Masoráda. Dravému brouku autor ponechá jeho biologickou podstatu, je velice žravý, loví převážně v noci, a to slimáky, žížaly a ostatní hmyz. Biologická podstata je nanejvýše zachována larvě mravkolva, která požírá mravence. Zde Sekora dostal i výše popsanému způsobu jejího lovu.

5.4.3 Výchovný záměr

Výchovný záměr je v prvních knihách Ondřeje Sekory podáván nenásilným způsobem. Ferda Mravenec se v příbězích poučuje společně s dětskými čtenáři ze svých chyb, kterých se většinou dopouští kvůli nedostatku svých zkušeností. Z příhod, které při svém putování zažívá, a při konfrontacích s některými dalšími zástupci ze světa hmyzu.

Děti se učí prostřednictvím kreslených postavíček jednak morálním a etickým pravidlům, ale také jsou obohacovány o životní moudrosti. Poznávají sílu přátelství, omluvy a odpuštění. Dozívají se, že zlo nezůstává nepotrestáno, že bez práce nejsou koláče a že doma je stejně nejlépe.

Na příhodě s lučním koníkem Sekora demonstruje, že by se každý měl dobře starat o domácího mazlíčka. Ferda Mravenec koníkovi věnoval spoustu svého volného času, postavil mu přístřešek, krmil ho, byl na něho hodný a koník se nechal ochočit. Je ukázáno i silné pouto, které mezi nimi vzniklo, například když Brouk Pytlík koníka vyplašil, byl Ferda zdrcený a plakal. Koník měl ale Ferdu rád, a tak se vrátil. Z toho plyne, že Ferda se o něho nestaral nadarmo, koník mu to oplatil svou přízní.

Příhoda s komáry dětským recipientům ukazuje, že je důležitá nejen omluva, ale i odpuštění. Komáry velice mrzí, že se nechali od Berušky zmanipulovat. U soudu svědčili ve Ferdův neprospěch a jsou spolupachateli jeho křivdy. Ferdovi se omluví a on jim odpouští. Další příhoda ukazuje, že napravit své chyby je důležité stejně jako omluva. Ferda ochotně spravil cvrčkovi anténu, kterou pokazil, když zapřáhl hlemýždě a nechal se jím vozit. Sice se nepřiznal, že je viníkem, ale rádio hraje ještě lépe a cvrček je spokojený.

Na postavě Berušky je znázorněno, že zlé skutky jsou po zásluze potrestány. Beruška je za své zlé úmysly potrestána hned dvakrát. Jednou dílem osudu, když ji přetáhne roháč rákoskou na místo Ferdý Mravence, a v závěru prvního dílu je potrestána i komáry, které

mrzelo, že se nechali obalamutit Beruščinou chválou o záchraně a podrazili nevinného Ferdu. Komáři na Beruščiny krovky naházeli kuličky z bláta, namísto sedmi teček pak měla nejméně patnáct z bláta.

Síla pravého přátelství se ukáže ve chvíli, kdy má Ferda problémy se soudem. Kamarádi kovařící a luční koník se k němu ani ve složité situaci neobrátili zády a pomohli mu. Na příhodě s Mravkovem je zřejmá Ferdova lojalita. Je pro něho nemyslitelné, že by zradil společenství mravenců a naháněl mláděti mravkolva mravence k snědku. Na Ferdově nadšení a radosti, že je zpět doma ve svém rodném mraveništi, můžeme vypožorovat velké emoce, jež lze vnímat jako vlastenectví.

Knížku *Ferda v cizích službách* uvádí Ondřej Sekora poupraveným rčením, které dětem sděluje, že nikdo nic nedostává zadarmo. Na dalších stránkách se ukáže, že Ferda bude muset někdy i tvrdě pracovat, aby sám ve světě obstál. Na mravenci Kuřihláskovi, který má velmi vysoký hlas kvůli popálenému jazyku, Sekora demonstruje, že by se nikdo neměl nikomu vysmívat za jeho tělesný handicap, protože postižený za to přece nemůže.

5.4.4 Humor

Situační i jazykový humor je v této trilogii všudypřítomný, a to i tehdy, když je Ferda Mravenec v zajetí. Situační humor funguje na principu živého vyličení humorné situace. Jazykový humor charakterizuje volba komické jazykových prostředků. Příkladů jazykového humoru uvedeme v této práci více. Prezentuje totiž osobní vypravěčský styl Ondřeje Sekory, a proto ho považujeme za zajímavější. Nicméně situační humor zde převládá.

Hlavním zdrojem situačního humoru se stává Brouk Pytlík, který učí Ferdu Mravence házet lasem. Činí tak nevědomky skrze svou nešikovnost, která je v opozici s jeho jistotou. Je přesvědčen, že házet zvládne, protože to viděl mnohokrát v kině. Brouk Pytlík se nenechá od házení neúspěchem odradit, to komično jen posiluje, místo koníka se mu podaří chytit mnoho jiných věcí.

Při užití jazykového humoru užívá Ondřej Sekora například přirovnání. Když malý rezavý mravenec troubí na trubku, nejprve mu to kašle, pak mu to řehtá jak kuň, a než se mu to konečně povede, vrčí to jako u zubaře. Sekora zde zvuky i slovně napodobuje. Dále se dají uvést jména mravenců, Sekora je volil podle jejich dominantních vlastností. Mravenec Kuřihlásek má vysoký hlas, který zní jako pípání kuřete, nebo Mravenec Trumbelínek, který je trochu hloupý, ale hodný, proto autor použil zdobnělinu.

Zdrojem veselí jsou v knížkách i nejrůznější rýmovačky. Jako příklad může posloužit rýmovačka, které Sekora vymyslel k jednotlivým fázím vývoje mravence.

*„Miminečka malinečka,
nechutná jim polívečka.
Mrňata – chlupatá,
brzo budou vousatá.
Tramtarata – ratata,
už se vezou škvrňata.
Zavážou je do plínek
a bude z nich kuklínek.“¹⁷*

¹⁷ SEKORA, O. *Knížka Ferdý Mravence*. Praha: Albatros, 1997, s. 142 – 143.

6. Ferda cvičí mraveniště

Po poměrně dlouhé, osmileté pauze vznikl v roce 1947 další díl s příběhy Ferdy Mravence, *Ferda cvičí mraveniště*. Prostředí se od poslední knihy nezměnilo, stále zůstáváme ve Ferdově rodném domově, mraveništi. Novým elementem je zde střetnutí mravenců se světem lidí. Pozorování sportujících dětí na závodisti, kterým radí profesionální závodník, je pro Ferdu Mravence podnětnou inspirací, a tudíž cestou k naplnění jeho snu, vycvičit mravence. I to jistě ovlivnilo Sekoru, aby mravence antropomorfizoval mnohem více než v předchozích dílech. Najednou zde cvičí mravenci ve stejnokrojích, což může evokovat k různým politickým odkazům. Ani dobový vliv není v díle neznatelný, můžeme sledovat hesla jako: „*Poctivá práce, naše štěstí!*“¹⁸ nebo „*Chceme se mít se všemi rádi!*“¹⁹.

Nicméně z celé knížky nejvíce pocítujeme autorův silný vztah ke světu sportu a touhu probudit v dětech o tento svět zájem. Mravenčí biologická podstata je v celém díle téměř neznatelná, není ani důležitá, takže vše o mravenčím životě jsme se už dozvěděli v předchozích dílech. Najít zde můžeme pouze informaci, že mravenčí královna klade vajíčka nepřetržitě. Mravenci stále pilně pracují pro mraveniště, zároveň ale běhají štafetu, házejí diskem, vrhají koule, skáčou do výšky a Brouk Pytlík se učí bojovému umění džiu-džitsu.

Výchovným aspektem je tedy v této knížce nenásilné vpravení dětí do světa sportu. Sekora děti seznamuje s uměním lehké atletiky. Posiluje v nich lásku ke sportu, radost z pohybu. Učí, co znamená sportovní duch, fair play a že prohrát není hanba. Výraznou roli zde hraje kolektivní práce a kamarádství, které jsme vysledovali mezi dvěma soupeřícími mraveništi, mraveništem Ferdovým a mraveništem chlapíků z města. Ovšem ani to, že jsou mravenci kamarádi, nezabrání tvrdé rivalitě a hecování mezi oběma družstvy. Zároveň je zde zmíněno, že ani Ferda Mravenec není všeznalý, může se někdy splést a vše mu nemusí povést tak, jak právě zamýšlí.

Staronovým prvkem je postava Brouka Pytlíka, který se zde proměňuje ve Ferdova věrného kumpána při jeho snaze vytrénovat mravence ve zdatné sportovce a schopné pracovníky. Brouk Pytlík je opět strůjcem spousty vtipných situací, leccos poplete, neodpustí si teoretické rady odkoukané z biografu. Ale už neslouží jako neohrabaný

¹⁸ SEKORA, O. *Ferda cvičí mraveniště*. Praha: Albatros, 1971, s. 70.

¹⁹ Tamtéž.

protějšek ke schopnému Mravenci, nyní je pojí společná vize, které se snaží dosáhnout, a stávají se z nich dobří přátelé.

Ferda Mravenec po počátečních neúspěších zjišťuje, že si na svá bedra naložil velmi těžký úkol. Po prvotním nadšení však přicházejí problémy s tréninkem, Ferda zažívá pocity frustrace. Hodně ho mrzí, že mravencům svým tréninkem více ubližuje, než pomáhá. Mravenec byl vždycky pouze chválen za dobře odvedenou práci, téměř nikdy nezažil neúspěch. Nyní je o to více zklamaný a chce své úsilí vzdát. Dokonce bychom u něho mohli po napomenutí mravenčí královnou shledat určitou ješitnost a urážlivost. Rezignace a řešení problému útekem také úplně nekoresponduje s tím Ferdou Mravencem, kterého jsme měli možnost poznat v minulých dílech. Nakonec se ale vzchopí a vydá se do světa. Je nadšen způsobem života, který si vybrali mravenci ze cvičiště, každou práci berou jako závod a jsou šťastni, že žijí mezi neustálým cvičením.

Za zajímavou lze považovat postavu starého mravence Mudrlanta, který jako první zjistil, že je důležité u sportu přemýšlet nad správnou technikou, aby bylo cvičení úspěšné. Proto vyráží do sportovního klubu zjistit, jak trénovat. Ferda Mravenec a Brouk Pytlík se bojí, že bude Mudrlant lepší trenér než oni. Žárlí na něho a celkově v nich vyvolá velké, ne zcela pozitivní emoce, což nekoresponduje s týmovým duchem a kolektivním nadšením. Dokonce se s ním předhánějí, kdo dorazí do sportovního klubu rychleji.

Když se Ferda Mravenec vrátí domů, mravencům se nejprve omluví a začne je trénovat tak, jak to s Pytlíkem okoukali na závodní dráze. Všichni jsou nabuzení, nadšení a motivovaní, mravenci uznávají Ferdu jako odborníka a trenéra. Ferda cvičení spojí s užitečnou prací v mraveništi, všichni jsou spokojení, mravence sleduje a obdivuje celé okolí. Mravenčí královna Ferdu Mravence nakonec po zápase se sportovními mravenci pochválí. I když nevyhráli, je ráda, že bojovali čestně a poctivě. Ferdu vyzývá, aby dále trénovali a nikdy necoupli před žádnou překážkou. Sama královna si byla vědoma toho, že od doby, co mravenci cvičí, jim jde práce mnohem lépe od ruky.

Zápornou roli zde hraje opět hlemýžď, nyní označován nespisovným jménem šnek. Vadí mu, že mravenci trénují, a následně jim chce překazit závody prodejem falešných lístků. Ovšem jako všechny špatné skutky, ani tento nezůstane nepotrestán. Téměř v samém závěru je ukázáno i nesportovní chování mravenců, kteří chtěli vyhrát a nezdráhali se kvůli tomu být nepoctiví. Ferda Mravenec je odhalil a mravenci byli pro nečestné chování vykázáni z hřiště i z mraveniště. Po povedeném závodění si obě dvě

mravenišťe svorně slíbí, že budou navždy přáteli, budou trénovat dohromady a půjčovat si trenéry.

Velice humorně působí jména, jichž v tomto díle užívá autor o mnoho více než v předchozích knihách. Jména zde slouží zejména pro dokreslení atmosféry a pobavení. Přesně vystihují vlastnosti nejen mravenců. Svá jména dostávají i závodící chlapci nebo třeba žížaly. Napucánek je nejsilnější mravenec z Ferdova mravenišťe, mravenec Šmikynočka přeskočí všechny překážky, další jména, jako Přetrhnitka, Hod'sem – Hod'tam, Jejda, Bouchal, Mrskal, Tyčka, Natáhlo, Skokánek, Nedámse, Utíkal, Dobíhal nebo Lítálek, jsou také velice kreativní a dětský čtenář je pochopí bez bližšího vysvětlování. Žížaly mají jména, která jsou utvořena podle celých vět, a to Trávusnědlová, Vzadustálová, Pryčutíkalová. Chlapce ze závodišťe pojmenoval Ondřej Sekora pouze dva, Posledník a Přetrdílo, zároveň je zde v souvislosti s chlapcem Posledníkem vyřčena naděje, že po pilném cvičení budou v družstvu snad samí Prvníci.

Pro větší autentičnost příběhu použil Ondřej Sekora i jména skutečných světových sportovců a sportovních událostí. Nurmi je běžecká vytrvalostí legenda z Finska; sportující mravenci se zároveň škádlí: „*Běžíš jako Nurmi na fotografiích, ani se nepohneš!*“²⁰, přesně tak, jak to slyšeli od sportující mládeže. Horine je zase legendou z oblasti skoku vysokého, po kterém je pojmenován i jeho styl skoku, *horajn*²¹, nímž roku 1912 vytvořil nový světový rekord.

²⁰ SEKORA, O. *Ferda cvičí mravenišťe*. Praha: Albatros, 1971, s. 40.

²¹ Tamtéž, s. 46.

7. Kousky mládence Ferdy Mravence

Po válce se Ondřej Sekora vrátil ke kresleným seriálům do časopisů pro děti. Určitým způsobem navázal na tvorbu z předválečných let, ale jeho hrdina dostal nový úkol, a to budovat socialismus. Ferda Mravenec se ve všech epochách těšil oblibě, nyní tomu nebylo jinak, proto v roce 1950 vyšly tyto příběhy knižně pod názvem *Kousky mládence Ferdy Mravence* a verše k nim napsala Ljuba Štíplová.

Při výkladu se tedy musíme držet pouze drobných veršů a kreseb. Politické tendence už tu nejsou proječovány skrytě, v náznacích. Ideová výchovnost je zřetelná, tvoří se seriálem neoddělitelný celek. Nicméně sklony k socialismu, projeveny kolektivností a radostí ze společně vykonané práce, jsou mravenčímu druhu z jeho biologické podstaty vlastní, proto čtenáři ani nepřijde, že by do příběhu nezapadaly. Zároveň však Sekorovi nelze upřít důmyslnost, nápaditost a humornost při zapracovávání těchto prvků do svých kreseb. Výchovný aspekt zde není moc výrazný, zmínili bychom pouze motivy nabádající k ochraně přírody.

Objevuje se tu známý Ferda Mravenec, který rád pomáhá, vymýšlí nové věci a zlepšení, chrání přírodu. Na příhodě s housenkou, která okusuje květinu, můžeme ale sledovat poměrně agresivní chování. Ferda Mravenec se snaží housenku brutálním způsobem zneškodnit lopatou, zatímco na brouka, který usekává květinám hlavičky, vyzraje Ferda „jen“ pastí ze zvonečku. Na druhé straně zase Ferda zůstává kamarádkým mravencem, který dává žížalám na hlavy klobouky, aby se o ně nezakopávalo.

Kolektivistické zanícení bychom mohli shledat na epizodě se stavbou společného domu, čímž Ferda udobří svár mezi dvěma brouky, kteří si chtějí postavit každý svůj vlastní domek, ale zároveň si překážejí. Nebo na příhodě s vánočním stromkem, který Ferda nechává stát v lese, aby se z něho mohli všichni brouci společně těšit.

Ferda Mravenec se tu opět setkává s Beruškou a Broukem Pytlíkem. Beruška tu nemá žádnou větší roli, je pouze pro dokreslení situace, zástupná kterýmkoliv jiným hmyzem. Je neškodná a milá, vůbec nepřipomíná nafoukanou a krutou Berušku z prvního dílu. Ferda ji dokonce dovede k mravenčím larvám, které Beruška chová, a ony se s ní vesele smějí. Je zde dokonce napsáno, že Beruška je „pravé sluníčko“²².

²² SEKORA, O. *Kousky mládence Ferdy Mravence*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968, strany nejsou číslovány.

Situace s Broukem Pytlíkem je také trochu odlišná. Teď je to Pytlík, který vysvobozuje Ferdu z díry v ledu. Jakoby se jejich role obrátily. V knížce jsou i situace, které jsou typické spíše pro přihlouplého Brouka Pytlíka, než pro důvtipem oplývajícího Ferdu Mravence. Například když se Ferda dočte, že se motýlci vrací do módy, sundá svůj šátek a na jeho místo dosadí skutečného motýla. Nebo když lasem chytne chrousta a ten ho vláčí ho pryč. Obdobná scéna se odehrála v první knížce *Ferda Mravenec*, kdy právě Brouk Pytlík chytil omylem šídlo.

Vševědoucí rady k záležitostem, o kterých nemá hrdina ani ponětí, byly do této doby charakteristické také pro Pytlíka. Na jedné straně Ferda Mravenec geniálně vynalézá telefon z pavoučích vláken, ale na druhé straně se v zimě přikryje peřinou ze sněhu. Poté, co peřina roztaje, se Ferda diví, proč je celý mokrý. Zacpe čmelákovi trumpetu kamenem a trochou trávy, celé to ovšem pod tlakem čmelákova foukání vyletí a praští Ferdu do hlavy. Všechny situace samozřejmě působí komicky, ale Ferda si spíše vždy dělal legrácky z ostatních než ze své neznalosti. V některých částech této skládanky není ani zřejmé, zdali Ferda provádí kousky z žertu, nebo nevědomosti. Přesto si Ferda Mravenec ze svých nezdarů nic nedělá, působí bezstarostně a je pozitivně naladěm.

8. Ferda Mravenec ničí škůdce přírody

Tato nejvíce komunisticky ovlivněná skládanka se dočkala svého prvního vydání v roce 1951. Texty si ke svým ilustracím tentokrát napsal Ondřej Sekora sám a již na obálce této knižnice pro nejmenší můžeme spatřit Ferdu Mravence v nelítostném souboji s housenkou. Ferda Mravenec ztrácí v tomto díle veškerou svou biologickou podstatnou, nikterak se nevyvíjí a působí, jako by pozbyl veškerých svých dobrých vlastností, kterými dříve oplýval. Už v něm nenalzáme toho veselého přátelského chlapíka s dobrým srdcem, jemuž čestnost, láska k přírodě, spravedlnost a pomoc bližnímu byly vlastní. Působí pouze jako bezduchá loutka Ondřeje Sekory ovlivněného komunistickým režimem, humor zde nenacházíme.

Tuto agitační skládanku pro nejmenší vnímáme jako velmi negativní počín v díle Ondřeje Sekory. S původním hrdinou Ferdou Mravencem z předchozích dílů už nemá nic společného. V celém díle dává Ferda Mravenec dětem rady, jak se vyrovnat se škůdci zemědělských plodin, stává se z něho chladnokrevný, nesoucitný zabiják. V duchu socialismu bojuje proti svým druhům z hmyzí říše. Tentýž Ferda Mravenec, který přírodu vždy chránil a působil jako pomyslný patron všeho živého, nyní sám střílí bělásky a nabádá děti, aby hubily i jejich housenky. Zmiňuje i nedozírné následky nedůsledného ničení.

Celé dílo se nese v duchu jediného výchovného působení, a to socialistického, proto ho z didaktického hlediska hodnotím jako pro děti bezcenné a nevhodné. Vnímáme ho spíše jako jeden z dokladů komunistické agitace v literatuře pro děti.

9. Mravenci se nedají

Poslední titul o dobrodružstvích Ferdy Mravence vyšel v roce 1954 pod názvem *Mravenci se nedají*. Ferda Mravenec se opět ztratil ze svého mraveniště, stejně jako v knížce *Ferda Mravenec v cizích službách*. Záhy nalézá osamělou, uplakanou mravenčí královnu, které nabízí pomoc při budování nového mraveniště. Na začátku knihy podává autor poučení o mravenčích královnách. Biologická podstata je zde plně zachována, až na něžné oslovení maminka, namísto královny. Ondřej Sekora vysvětluje, že mravenčí královny jsou větší než ostatní mravenci, a že okřídlené jsou jen krátce. Dále vykládá, co všechno musí mravenčí maminka zvládnout. Najít vhodné prostředí pro založení nového mraveniště, naklást vajíčka a vychovat z nich první dělnice, které převezmou úlohu shánění potravy a ochrany kolonie. Toto období je pro mravenčí královnu velmi náročné. Než se jí povede novou kolonii založit, je velmi zranitelná a značný počet královen se v tomto období stane kořistí predátorů nebo uhynie.

Ferda Mravenec se okamžitě dává s chutí do práce. Je to opět ten čilý, veselý, pozitivně naladěný Ferda, který má spoustu dobrých nápadů a rád pomůže. Bez meškání začne stavět úkryt a starat se o mravenčí vajíčka, a protože o ně pečuje sám, vyrobí si z jehličí sáně, které mu práci usnadní.

Záhy se Ferda Mravenec setkává s podivným cizím mravencem, který mu chce odcizit vajíčka. Ferda se od žízaly dozvídá, že se jedná o otrokáře. Z ukradených vajíček vychovávají otroky, které následně vykořisťují a parazitují na nich. Otroci jim musí stavět nádherné paláce, starat se o larvy a obstarávat potravu. Otrokáři jsou krutí mravenci, kteří nic neumí, pouze kradou a zabíjejí.

Ferda Mravenec je rozčilený a uvědomuje si, jaké stálé nebezpečí pro novou kolonii otrokáři představují. Ale hned začíná jednat. Úkryt zvelebují a vzápětí se s velkou slávou díky jeho pili líhnou noví mravenci. Ti začnou cvičit jako v knížce *Ferda Mravenec cvičí mraveniště*, tentokrát proto, aby měli svaly a ubránili se otrokářům. Ferda mravencům při stavbě nedobytné pevnosti předává své rady a zkušenosti. Mravenci jsou poučeni v duchu budovatelského socialismu, když si práci naplánují a budou spolupracovat, půjde všechno snáze.

Ferdova strategie přináší žádoucí výsledek. Mravenci jsou kolektivní prací nadšení, soutěží mezi sebou a předhánějí se, kdo z nich odvede lepší práci. Mraveniště je přirovnáváno k továrně, nikdo nechce být zahanben tím, že neumí pracovat. Zároveň

je však popoháněn strach z napadení, ztráty kukel a svobody. Mravenci ve své činnosti neustávají, vytrvale pracují pro rodné mraveniště. Dokonce vymýšlejí noční směnu, chtějí být rychlejší a lepší. Jsou oblečeni do stejných pracovních uniforem, žádná individualita se zde nepředpokládá.

Mravenci zlákají k práci i další živočichy, třeba roháč mravencům štípe trámy a hlemýžď je vozí na stavbu. Oba jsou z vykonané práce šťastní. Zvláště u hlemýžďe, který byl v prvním díle zápornou figurou, může čtenář sledovat poměrně velký obrat. Není však jisté, zdali je tento prací nadšený dobrák ten samý hlemýžď jako v knížce *Ferda Mravenec*. Žížala si chce z vlastní iniciativy odpracovat brigádu, udělá tedy okolo mraveniště krásnou zahradu a Ondřej Sekora ji zhodnotí jako hodnou žížalu. Pracující hmyz je obdivován, luční kobylky jsou dokonce uražené, že si na ně mravenci nevzpomněli, protože by také rády pomohly.

Ferda Mravenec se nepřestává radovat z dobře odvedené práce, kolektivistické nadšení se přeneslo i na chůvičky, které chtějí vychovat nejsilnější mravence. Ferda podotýká, že práce u nejmenších je jedna z nejdůležitějších. Sám se červíčkům věnuje a vypráví jim příběhy, které se dějí na staveništi, aby v nich už od mala podporoval lásku k práci. V této knížce zdůrazňuje víc než v kterékoliv předchozí, jak jsou další generace a jejich uvědomění důležité.

Ve druhé části knihy se mravenci konečně dostávají do přímé konfrontace s otrokáři, které nejprve přelstí a zastraší. Následně je za pomoci dalších živočichů z lesa vyženou. Otrokáři plnili úlohu vykořisťovatelů, kteří naháněli hrůzu celému lesu. Závěr knihy ukazuje, jak byli otrokáři proti celku společnosti slabí.

Dnešnímu čtenáři se tato situace může jevit jako pohádkový boj dobra se zlem, ovšem v padesátých letech si recipienti nemohli nevšimnout náznaků o právě se odehrávajícím ideologickém boji mezi socialisty a imperialisty.

Nakonec se všichni radují, že bez otrokářů bude v lese konečně mír a klid. Roli otrokářů vnímáme jako ohrožující roli, pomocí které je zdůrazněna nezbytnost pospolitosti, jelikož jedinec nemá šanci tuto sílu porazit, proto tu Ferda už není vyzdvihován jako hrdina, oslavován je pouze revolucí stmelovaný kolektiv.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vysledovat vývojové a koncepční proměny literární postavy Ferdy Mravence v rozmezí 30. – 50. let 20. století. V teoretické části jsme se snažili shrnout faktory, jež mohly Sekorův cyklus o Ferdovi Mravencovi ovlivnit. Zmínili jsme životní osudy Ondřeje Sekory. V praktické části jsme zjistili, že autorova osobnost vliv na jeho dílo skutečně měla. Ať už se jedná o ženský element Berušku, kterou vykreslil nejhoršími lidskými vlastnostmi, nebo celý díl *Ferda cvičí mraveniště*, kde poměrně podrobně píše o své celoživotní vášni - sportu. V knížce *Ferda Mravenec v cizích službách* jsou znatelné autorovy obavy z druhé světové války, dobová tendenčnost se nese celou knihou. Dále jsme se v duchu tvorby Ondřeje Sekory zabývali českou autorskou pohádkou a specifikovali antropomorfizované pohádky. Žánr autorské pohádky se stal po únoru 1948 velice oblíbeným cílem schematických zkruslování, tudíž jsme přešli k tématu proměn v literatuře pro děti po roce 1948. Nastínili jsme situaci v Československu po únorovém převratu v roce 1948, a zaměřili se i na tvorbu autora Ondřeje Sekory v tomto období. V praktické části jsou u knih ovlivněných komunistickou ideologií popsány prvky propagandy. V knížkách *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* a *Mravenci se nedají*, jsou proměny cyklu patrné již ze samotných názvů knih. *Mravenci se nedají* je jediná kniha, v jejímž názvu už není obsaženo jméno hlavního hrdiny Ferdy Mravence. Jedinec je zde už pouhou součástí silného kolektivu.

Praktickou část jsme uvedli názory kritiků nejen na osobnost Ferdy Mravence, ale i na jednotlivé knihy. Následně jsme se při vlastní interpretaci Sekorových cyklů zabývali aspekty, které jsme se pokoušeli najít ve všech jeho knihách. Jedná se zejména o výchovný záměr, humor, nauku z oblasti přírody a míru zachování biologické podstaty. Zmíněné prvky jsou nejvíce obsaženy v prvních třech knihách. Dětskému čtenáři je dokonale objasněno fungování mravenčího společenství a vynechána nezůstane ani širší fauna. Při podrobnější analýze jsme zjistili, že ač Sekora antropomorfizuje v poměrně velkém rozsahu, zůstávají základní principy fungování přírody zachovány. Dokonce jsme přesvědčeni, že by dětskému čtenáři živočichy v přírodě bezpečně poznali. Zároveň jsme však poukázali na fakt, že se autor nesnažil vytvořit didaktický materiál, vše je podáno s notnou dávkou jazykového i situačního humoru. V tomto bodě jsme se s názory kritiků shodli, v podstatě všichni autoři vnímají Sekorův nenásilný a humorný přístup k seznamování se s přírodou pozitivně. Ovšem lze zde najít určitý vývoj, na který nepoukazuje žádná publikace. Postupným přibýváním konfrontace se světem lidí

antropomorfizace sílila, avšak smysl zůstal zachován. Je zřejmé, že Sekora dětskému čtenáři opravdu dokonale rozuměl a věděl, jakým způsobem své knihy psát, aby ho malý čtenář dokázal pochopit a vnímat.

V knihách se poměrně často objevuje výchovný záměr, který se zpočátku čtenáři nepodbízí, je spíše skryt. Ferda Mravenec získává při svých dobrodružstvích zkušenosti a učí se společně s dětmi. Prvotní výchovné tendence jsou častěji podpořeny humorem a hravostí. Tento fakt kritika ocenila. Přístup se ale mění v pozdějších publikacích, jež jsou ovlivněny poměrně markantním způsobem dobovým a politickým aspektem 50. let. V agitační skládáče *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* je výchovná intence podána poněkud krutým způsobem. K dílům, které jsou ovlivněny komunistickou propagandou, se nemarxistické kritiky vyjádřily stroze a velmi odmítavě.

Hlavní pozornost samozřejmě směřovala k postavě Ferdý Mravence. V tomto ohledu jsou informace a postřehy kritických monografií trochu skoupé. Většina autorů se hlubším charakterem hlavního hrdiny blíže nezabývala. Ačkoliv ho také nevnímají jako dokonalou a bezchybnou postavu, píší o něm pouze jako o veselém a pracovitém mravenci, který občas provede nějakou „lumpárnu“. Zatímco my jsme v této práci popsali vývoj, jímž Ferda Mravenec prochází, z kritik o tomto formování nevíme téměř nic. Nevnímá počátečního Ferdu Mravence jako hrdinu, kterého Ondřej Sekora postupně utváří a je vidno, že nemá o jeho charakteristice úplně jasné představy. Dokonce nepíše ani o komunisticky ovlivněném Ferdovi, který se v agitační skládance *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* proměnil v nelítostného zabijáka.

Podrobněji jsme sledovali i další dvě výraznější postavy, Brouka Pytlíka a Berušku. Kritiky za vedlejšími postavami shledávají pouze popisy lidských charakterů. My jsme porovnávali jejich vlastnosti, charakter s Ferdovými. Zkoumali jsme i vývoj jejich vztahů. Brouk Pytlík je kritickými monografiemi vnímán pouze jako nešikovný protiklad Ferdý Mravence. Z našeho pohledu je tato charakteristika nespravedlivá. Analyzovali jsme, jak se Pytlík formoval ve Ferdova rovnocenného partnera. K Berušce se kritika nevyjádřila. Za důležitou ji lze považovat z hlediska určité složitosti její povahy a následného vztahu k Ferdovi Mravencovi. V komunisticky ovlivněném díle *Mravenci se nedají* už totiž nenalzáme postavy s rozmanitějším charakterem. Buď se jedná o dobré“ živočichy nebo „zlé“ vykořisťovatele v podobě otrokářských mravenců.

Tato práce je přínosná z hlediska její komplexnosti, obsahuje analýzu celého Sekorova cyklu o Ferdovi Mravencovi. Jsou v ní shrnuty všechny aspekty, které se podílely na

vývoji. Práce by mohla posloužit začínajícím pedagogům na základních školách při přípravách na hodiny čtení. Kniha Ondřeje Sekory o Ferdovi Mravencovi totiž setrvává mezi doporučenou četbou pro žáky prvního stupně. Atraktivním tématem k dalšímu zpracování by mohl být didakticko-metodický náhled na danou problematiku.

Seznam literatury

Primární literatura

SEKORA, O., *Knižka Ferdy Mravence*. Praha: Albatros, 1997. 186 s. ISBN 80-00-00589-0.

SEKORA, O., *Ferda cvičí mraveniště*. Praha: Albatros, 1971. 132 s.

SEKORA, O., *Kousky mládence Ferdy Mravence*, Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. 36 s.

SEKORA, O., *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody*, Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951. 8 s.

SEKORA, O., *Mravenci se nedají*. Praha: Albatros, 1980. 100 s. ISBN 978-802-4221-489.

Sekundární literatura

CHALOUPKA, O., MIRVALDOVÁ H., NEZKUSIL V., STEJSKAL V., VORÁČEK, J. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985. 479 s. ISBN 13-783-85.

CHALOUPKA, O., VORÁČEK, J. *Kontury české literatury pro děti a mládež/od začátku 19. století po současnost/*. Praha: Albatros, 1984. 540 s.

JANOŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945 – 1989, I. 1945 -1948*. Praha: Academia, 2007. 432 s. ISBN 978-80-200-1527-3.

JANOŠEK, P. a kol. *Dějiny české literatury 1945 – 1989, II. 1948 – 1958*. Praha: Academia, 2007. 552 s. ISBN 978-80-200-1528-0.

Kolektiv autorů. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež II. Čeští spisovatelé*. Praha: Nakladatelství Libri, 2012. 468 s. ISBN 978-80-7277-506-4.

LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H Vyšehradská, s.r.o., 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.

MANDYS, P. a kol. *2x101 knih. Nejlepší a nejvlivnější knihy pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 2013. 448 s. ISBN 978-80-00-03336-5.

MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2004. 669 s. ISBN 80-7185-669-X

PLESKOT, J. *Úvod do literatury pro mládež*. 2. přepracované vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1971. 237 s.

SADIL, Josef. *Naši mravenci*. Praha: Orbis, 1955. 224 s.

STEHLÍKOVÁ, B., VAŘEJKOVÁ V., SEKORA, J. O. *Ondřej Sekora - práce všeho druhu: osobnost a dílo*. 1. vyd. Praha: Práh, 2003. 240 s. ISBN 80-725-2085-7.

STEJSKAL, V. *Moderní česká literatura pro děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962. 347 s.

TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti*. České Budějovice: Vlastimil Johanus Tiskárna, 2008. 271 s. ISBN 978-80-904247-2-2.

TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vydání, České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. 98 s. ISBN: 80-7040-055-2.

URBANOVÁ, S. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003. 364 s. ISBN 80-7198-548-1.

VAŘEJKOVÁ, V. *Česká autorská pohádka*. Olomučany: CERM, 1998. 14 s. ISBN 80-7204-092-8.

Internetové zdroje

BEČKA, J.V. 1946. Komika a humor v jazyce. *Ústav pro jazyk český AV ČR*, v. v. i. **30**(6-7). Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3967>

ŠUBRTOVÁ, M. Svět hmyzu v české literatuře pro děti. *Bohemica litteraria* [online]. 2011, roč. 14, č. 2 [cit. 2015-04-11].

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/115737/1_BohemicaLitteraria_14-2011-2_10.pdf?sequence=1